

Voor Anna

daar waar de reis naartoe gaat

HANZE!

Hans Muiderman 2018 X-EDITIONS DEN HAAG

*Zien, herinneren, begrijpen.
Alles hangt af van de plaats waar
je staat.*

Linn Ullmann — Uit *De rustelozen*, 2016

Vertrek

Ivendorf, lees ik op het bord. Een station van een regionale trein tussen Lübeck en Travemünde in het noorden van Duitsland. Op het perron staat een man, hij draagt een strooien zomerhoed en een zonnebril. Niet om zich uit te sloven, denk ik, maar gewoon om zich te beschermen tegen de zon. We raken in gesprek. 'Ik ben leraar geweest, gepensioneerd en geef nu rondleidingen aan studenten in Lübeck. Over de geschiedenis van de stad en over de Hanze natuurlijk.' Hij haalt een notitieboekje uit zijn broekzak, vol namen van steden, bladzijde na bladzijde en wijst me de namen van Kampen, Deventer en Zutphen. Ik lees ook Groningen, Elburg, Zwolle. 'Dus ook uw steden zijn Hanzesteden,' zegt hij. Zijn trein komt eraan. Ik bedank hem en reis even later de andere kant op.

Ik wil de kust van de Oostzee zien. De stranden bij Travemünde doen me denken aan mijn jeugd. Ik ga in een rieten strandstoel zitten, met uitzicht over zee. In mijn gedachten zie ik een foto van mezelf: een kind bij de vloedlijn met een bal onder zijn arm. Mijn vader roept dat ik niet dieper dan mijn knieën mag.

Die middag reis ik landinwaarts richting Lübeck en op het plein bij het Rathaus zie ik de man weer staan. Een groep jonge mensen om hem heen, hij wijst naar de gevels. Hij ziet me, nodigt mij uit in de kring en vertelt de studenten waar ik vandaan kom en dat in het land waar ik woon de Hanze ook heel belangrijk was. Hij draait zich om, wijst naar het einde van de straat en zegt dat ik niet versta. De groep zet zich in beweging. Ik loop mee.

Dit is het begin van mijn reis, besef ik later. Een rondje Oostzee langs de plekken waar de Hanzeschippers gevaren (kunnen) hebben, waar ze hun handel ruilden, waar hun boot, de kogge, tegen de kust in stukken sloeg.

Toch is de Hanze niet de enige leidraad voor mijn reis. Zeker niet, ik ben niet de gids die alles weet. Ik heb toevallige ontmoetingen en reis langs onbekende plekken. Ik bezoek stadsmusea om iets te leren over de tijd van toen. Al mijmerend wil ik uitkijken over de Oostzee, denken aan films van Ingmar Bergman en een goed boek binnen handbereik.

Toeval speelt bij mijn reis een belangrijke rol. De tomtom blijft altijd in het dashboardkastje, zelden neem ik de kortste weg. Soms laat ik mijn camper dagen ergens staan, reis verder met de fiets, de veerboot of het openbaar vervoer.

Tijdens het reizen verander ik, onbewust, steeds van perspectief: mijn persoonlijke geschiedenis, die van degenen die ik ontmoet en het verleden van de plek waar ik ben aangeland wisselen elkaar af. Heden en verleden verweven zich als vanzelf. En als de reis vordert vraag ik mij steeds vaker af waar die naartoe gaat.

Denemarken

Michaela Ott

📍 *Deventer – Putgarden – Rodbyhavn – Møn*

Dit is niet goed. Bij Utrecht merkte ik het al. Als ik ga inhalen en rond de honderdtwintig rijd, begint mijn camper te trillen. Onaangenaam. Afslag Apeldoorn, 1200 meter, lees ik. Maar het woord 'Apeldoorn' voelt als een mislukking, dan had ik net zo goed thuis kunnen blijven. Laat ik doorrijden, niet harder dan negentig, de IJssel oversteken – zo kom ik alvast in de Hanzesfeer – en in Deventer een garage zoeken.

'Uw voorbanden zijn als eieren,' zegt de monteur een halfuur later. 'Dat worden nieuwe banden en uitlijnen en balanceren,' mompelt hij terwijl hij om de camper heen loopt. Ik voel me als een handelaar op een paardenmarkt, maar zonder

verstand van paarden. ‘Moet u ver?’ vraagt hij. Ik knik. Ja, ik moet ver. ‘Over een kleine twee uur kunt u hem ophalen.’ Ik geef de man een hand, ik weet niet waarom, en pak mijn fiets van het rek.

Twee uur later rij ik weer de snelweg op. Op een blauw bord langs de weg lees ik ‘Osnabrück 62 km’. Ik ben op weg.

Aan boord van de veerboot bij Putgarden hoor ik voor het eerst Deens praten. En Zweeds natuurlijk, vanaf Rodbyhavn – waar ik nu naartoe vaar – kun je binnen anderhalf uur in Malmö zijn. Deens is een mooie taal, ik vind het moeilijker dan Zweeds. Niet dat ik in het Zweeds een gesprek kan voeren, zeker niet, maar als je de woorden ziet is er verwantschap met onze taal. Ook als ik luister naar de toon, valt me iets op. Aan het einde van de zin gaat die omhoog. De moeder van een Schevenings schoolvriendje had dat ook: ze sprak alsof ze vragen stelde. Wellicht de resten van het Nederduits waarmee in de Hanzetijd de handelaren zich van Brugge tot Tallinn verstaanbaar maakten.

Die avond sta ik op een kleine camping in Stege, een stadje op het eiland Møn, in het zuidoosten van Denemarken. De beheerder, een schriële oude man, legt me uit dat de douche in reparatie is en geeft me een rolletje leukoplast. Pas als ik onder de douche sta, begrijp ik waarvoor de leukoplast bedoeld is. Overal komt water uit behalve uit de douchekop.

De volgende ochtend staat de beheerder bij de douche met een nijptang en een te grote schroevendraaier. ‘Nondeju!’ mompelt hij met ingehouden woede. Ik wist niet dat ‘nondeju’ in het Deens net zo klinkt als in het Nederlands. Mijn vader had dat ook, dat ingehouden vloeken, als hem iets niet lukte. Zijn handen stonden verkeerd. Na een uur zat er een morsig

gat in de muur voor het ophangen van een schilderijtje. Maar er was iets mislukt, dat zag ik als kind direct. Mijn moeder was de handige in huis. Ze repareerde alles, stond jaarlijks op een hoge trap en schilderde het plafond. Mijn vader zat daaronder in zijn stoel en las de krant. ‘Je spettert,’ zei hij zonder van zijn krant op te kijken.

Ik zwaai naar de beheerder. ‘U moet eens naar het zuiden fietsen,’ roept hij. ‘Naar Fanefjord.’

Nu loop ik op een begraafplaats bij een kerk. Ze is nog geen acht jaar oud geworden, lees ik. Michaela heette ze, Michaela Ott. Op haar grafsteen staat een afbeelding van een konijn. Bij de steen staan vetplanten en het lijkt alsof een dennennappel wortel heeft geschoten. Een kindergraf met een kleine kerstboom, dat past wel op deze plek zo naast die kerk bij Fanefjord.

Even verderop ben ik over een grafheuvel gelopen, meer dan honderd meter lang en zo’n twee meter hoog. Daaronder zijn drie grote grafkamers geweest. Grønsalen heet die plek, genoemd naar de sagenkoning die hier in eeuwenoude verhalen heerste. Dat graf ligt daar al zo’n vijfduizend jaar, een koning uit de streek moet er begraven liggen.

Michaela ligt hier sinds 2003. Het was een kerstkind, lees ik op de steen, ze is geboren op zeventwintig december 1995. Misschien kan ik de kerktoren beklimmen zodat ik de graven van het meisje en de koning in één oogopslag kan zien.

Ik kijk naar links, zie een inham van de Oostzee, aan de overkant de eilanden Falster en Bogø. Een zeilboot in de verte is het enige wat beweegt. Dit was een levendige overlaadhaven voor handel uit de Hanzesteden. Vele schepen zijn hier aangemeerd en ’s zondags bezochten de schippers de kerk achter mij. De Fanefjord Kirke, een kerk die is ingezegend, zo gaan

de verhalen, door St.-Nicholas, ook wel Nicolai genoemd. Hij was de beschermheilige van het Hanzeverbond. Handelaren uit vele landen liepen over de grond waar ik nu sta.

Uit een camper stappen twee Italianen. Ik hoor dat ze aan de klink van de kerkdeur draaien. Dan is het weer stil.

De kerk is in de dertiende eeuw gebouwd en in de oorlogen met de Zweden, in het midden van de zeventiende eeuw, weer met de grond gelijk gemaakt. Niet elke dode zal toen even netjes begraven zijn als de koning in de grafheuvel of Michaela onder haar steen met het konijn. Een fietser komt langs, hij groet mij met 'Hi', zoals veel Denen dat doen. Ik steek mijn hand op.

Voorzichtig draai ik aan de klink, zodat het geen geluid maakt, en open de kerkdeur. Ik sta in een klein portaal, de twee Italianen zitten recht voor mij op een kerkbank en kijken naar boven. Ik doe een stap naar voren. Schitterende eenvoud. Druk achter mijn ogen. Prachtig gerestaureerde fresco's die ik nog nooit in deze vorm heb gezien. Steenrode en grijze kleuren overheersen, de figuren zijn strak getekend met alleen contouren op een witte achtergrond, de gezichten zijn zonder expressie.

De Italianen glimlachen devoot. Ze zijn toch wel wat gewend op dit gebied, maar wellicht overtreft deze heldere eenvoud de bonte spektakels die ze uit hun eigen land kennen. Ik ga naast hen zitten.

Zou Michaela hier geweest zijn? En heeft haar vader of moeder de afbeeldingen uitgelegd, over de duivel en het paradijs, over Samson en de leeuw, en daar, in die boog achteraan, Lazarus die uit de dood opstaat? Michaela wijst met haar vinger naar boven, ik hoor haar vragen stellen. Hier zat ze, op een plek waar misschien een Nederlandse koopman zat,

en een visser uit Riga, of een reder uit Lübeck en bootsmannen uit Kampen en Bremen.

In mijn gedachten hoor ik een stem van lang geleden, uit de tijd van voor de boekdrukkunst. Het galmende geluid komt uit de richting van het altaar. De kerk zit vol mensen en de man vooraan vertelt. Priemend wijst hij met zijn vinger naar de afbeeldingen boven de hoofden van de kerkgangers. Hij vertelt over hel, verdoemenis en de wonderbaarlijke visvangst. Iedereen kijkt omhoog en de hoofden draaien mee met het verhaal van de man en met de beelden die meester Elmelunde hier schilderde.

De Italianen wenken mij, ze maken een gebaar alsof ze iets opschrijven en wijzen dan naar een stempelachtige vierkante vorm. Later begrijp ik dat dit de handtekening van meester Elmelunde is.

Ik loop terug naar het graf en schrijf haar naam op in mijn notitieboekje. Michaela Ott.

Op de terugweg naar Stege verdwaal ik en kom op een te drukke autoweg terecht. Michaela en de fresco's verdwijnen uit mijn gedachten. Aan de smalle strook tussen de witte lijn op de weg en de berm heb ik nu even genoeg.

Die avond zie ik haar foto op mijn tablet, een lachend gezicht. Ze heeft een speldje in het haar dat een springende krul veroorzaakt. De haren aan de zijanten staan vrolijk wijduit.

Ze heeft een hartafwijking en is al drie keer geopereerd, lees ik. Michaela Seraphina Ott.

Ze draagt een roze trui met daarop een klein embleem, een afbeelding van een konijn. Onderaan de foto zie ik een stukje van haar rechterhand. Als dat vlekje onderaan een oor is van een konijn of een kat, dan heeft ze een dier op schoot. Ze aait het, denk ik.

Tegen iedereen die ze tegenkomt is ze vrolijk, lees ik. Ze zwaait en roept dan: 'Hi!'

Op deze internetpagina leeft ze nog. Nu is ze dood. Dood, ik weet niet of dat het juiste woord is. Ze is geschiedenis.

Schilderij

📍 Roskilde

Ik rij naar het noorden richting de baai van Roskilde waar Hanzeschippers belandden als ze door een noorderstorm de baai in werden geblazen. In mijn camper beluister ik muziek vanaf mijn iPod. Ik heb iets verkeerd gedaan met de shuffle-toets. 'May I have the pleasure of your company' van Bing Crosby wordt plotseling gevolgd door een college over Nietzsche die, krankzinnig geworden, een paard omarmt.

In Roskilde regent het. Ik rijd mijn camper een heuvel op met uitzicht op de baai. Kraaien pikken wormen uit de grond. De ene kraai prikt voortdurend mis en doet maar wat om mee te doen. Een andere pikt steeds raak. Een worm of wat daar nog van rest spartelt in zijn snavel. Als het regent lees ik veel. Tijdens het reizen begin ik graag met een *Wallander* van Henning Mankell. Nu ligt *Zweedse laarzen* in mijn boekenkist – het laatste boek van Mankell, die stierf op zijn zeventigste. De ik-figuur is zeventig, net als ik, en woont in een caravan omdat zijn huis is afgebrand. In deze omstandigheden wordt hij zich bewust dat hij ouder is geworden. 'Ik heb altijd gedacht dat het verstrijken van de tijd weinig te betekenen had, maar nu merk ik dat ik niet zomaar in mijn boot kan

springen zoals ik dat tien jaar geleden deed. Nu moet ik met één hand steun zoeken om erin te stappen. Ouder worden is als een mist die stilletjes aan komt drijven boven zee.'

In het voorportaal van de Domkerke ligt een stapel folders. *De marathon van de Bijbel* valt mij meteen op. Eerst denk ik aan een hardlooptwedstrijd waarbij aan de lopers onderweg geen water wordt uitgedeeld maar bijbelteksten worden voor-gelezen. 'In het zweet uws aanschijns...' is dat niet een tekst uit Genesis? Als ik de folder opensla begrijp ik dat het om een voorleesmarathon gaat.

Als kind werd ik uit de Bijbel voorgelezen. Na het avondeten. Ik zat ook op een christelijke school. Protestant, eeuwige zondaren dus. Alles wat naar calvinisme riekt heb ik na mijn jeugd van mij afgeworpen. Maar toen mijn oude moeder stierf – er mocht geen dominee en kerk aan te pas komen – werd 'Vaste rots van mijn behoud, als de zonde mij benauwt' gezongen. Het bleek nog geheel in mijn systeem te zitten. Ik zong geen woord verkeerd. Hier staand in het voorportaal van de Domkerke moet ik aan het verhaal van de verloren zoon denken. De brok in mijn keel kan ik nu nog voelen. Verdomme. Altijd gedacht dat ik het onderwerp 'godsdienstige opvoeding' onvindbaar in mijn geheugen had verstopt. Ik heb het mis.

Wie van koningshuizen houdt kan in deze kerk zijn hart ophalen. Een groot praalgraf van Christian IV met daarachter het schilderij 'De Slag bij de Colbergerheide'. Hij was bijna zestig jaar koning. Denemarken was toen (16^e, 17^e eeuw) wel een stukje groter dan het nu is. Het schilderij van enorme afmetingen maakt op mij de indruk van een uit de hand gelopen spotprent. Christian, aan het roer van een schip, heeft een lap voor zijn oog en een enorme buik. Zo te zien is hij zeer

Copyright

© 2018 Hans Muiderman, Den Haag

Uitgever

x-editions, Den Haag

Omslagontwerp en typografie

Erik Cox, Den Haag

Lettertypen

Nobel & Filosofía

Druk

Opmeer Drukkerij, Den Haag

ISBN 978 90 823 8882 4

NUR 320

www.hansmuiderman.nl

www.x-editions.com

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.